

Format de citation

Cibulka, Pavel: Rezension über: Josef Kalousek / Martin Klečacký / Pavel Fabini / Luboš Velek (eds.), Deníky Josefa Kalouska, Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, in: Český časopis historický, 2017, 4, S. 1178-1180, DOI: 10.15463/rec.1754805399

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

vydávání bibliografie v tištěné formě. Data-báze je připravována excerpce široké škály periodik a je východiskem pro řešerše každého tématu v oboru. Ovšem zpracování bibliografie vyžaduje daleko náročnější přístup na úplnost záznamů a na jejich uspořádání, a to se autorce povedlo. Václava Horčáková si zaslouží uznání za zpracování úplné personální bibliografie, kterou navíc sestavila bez pomoci jubilanta, když nechtěla přijít o moment překvapení.

Jaromír Kubíček

19. a 20. století

Martin KLEČACKÝ – Pavel FABINI –
Luboš VELEK (edd.)

Deníky Josefa Kalouska II.

(= Ego. Paměti, deníky, korespondence,
sv. 10)

Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR
– Nakladatelství Lidové noviny 2016,
332 s., ISBN 978-80-7422-608-3.

Anotovaná publikace rozmnožila zásluhou řadu edicí pramenů 19. století vyšlých z dílny Masarykova ústavu AV ČR a Archivu AV ČR. Editoři měli nepochybně šťastnou ruku, když se rozhodli pro zpřístupnění deníků Josefa Kalouska (1838–1915), českého historika, univerzitního profesora, novináře a politika. Editovaný pramen totiž nabízí množství nečekaných poznatků nejenom o samotném pisateli, ale i o jeho širokém okolí.

Ve vydaném druhém díle Kalouskových deníků jsou obsaženy zápisky z deníkových sešitů VII–XII. Časově se jedná o období od 8. června 1866 až po rok 1914, přičemž asi polovina editovaného textu se týká období 1866–1876. V dalších desetiletích se

Kalousek k psaní deníkových záznamů vracel nepravidelně, a tak jeho pozdější zápisky soustavněji zachycují pouze osmdesátá léta 19. století v české vědě, společnosti a politice. Kalousek sice psal své deníky především pro vlastní potřebu, ale z některých pasáží vysvítá, že uvažoval i o eventualitě jejich posmrtného zpřístupnění dalším čtenářům.¹ Prvních šest časově předcházejících sešitů, zahrnujících zápisky od padesátých let 19. století do června 1866, bude v nejbližší době publikováno v prvním díle knihy.

Kalouskovy deníkové zápisy potvrzují některé z předností dokumentů osobní povahy, tj. v tomto případě především výskyt necenzurovaných formulací a upřímného hodnocení popisovaných jevů, objasnění zákulisí politického života a případně i korekci ego-dokumentů jiných osobností. Přidanou hodnotu Kalouskových deníků tvoří především jeho úzký vztah k rodinám Františka Palackého a Františka Ladislava Riegrova. Kalousek pobýval v pražském bytě obou osobností a o prázdninách i na zámku v Malči jako soukromý učitel Riegrovy dcery Marie. Navíc měl profesně blízko k Palackému, který v Kalouskových vědeckých počátcích nad ním držel ochrannou ruku. Edice Kalouskových deníků tak zejména pro léta 1866–1876 přímo doplňuje Heidlerovu edici Riegrovy korespondence i Palackého autobiografické texty. Pro osmdesátá léta 19. století tvoří zase cenný doplněk k životopisu T. G. Masaryka.

Mezi hlavní tematické okruhy Kalouskových deníků vedle jeho osobního a rodinného života patřily prusko-rakouská válka, česká nacionální politika, novinářské působení ve staročeských listech, prostředí praž-

1 „Cítím se k tomu povinen býti, aby budoucí čtenář těchto zápisek, bude-li kdy jaký, nedomníval se...“ (s. 165).

ské Karlo-Ferdinandovy univerzity, českých vědeckých kruhů a institucí, každodennost pražského měšťanstva a také život obyvatel malých českých měst (Vamberk, Chrudim, Kutná Hora), cestování po českých horách i rakouských zemích apod. To vše dohromady skýtá nespočet materiálu k vytvoření Kalouskova osobnostního, vědeckého a politického profilu.

Nejprekvapivější poznatky čtenář nalezne v nejstarších Kalouskových zápisích líčících prožitky spjaté s prusko-rakouskou válkou a pobytem pruských vojsk ve východních a středovýchodních Čechách. Kalouskovy záznamy z Malče nejenom zachycují aktivity Riegra a Palackého v kontaktu s pruskou armádou, ale přinášejí např. i reflexe schůzky rakouských federalistů ve Vídni v červenci a srpnu 1866. Jsou však také odrazem dobového antiněmeckého nacionalismu, Kalouskova nečekaně velmi skeptického vztahu k habsburské monarchii i k samotné Vídni.² Kalousek zasahoval do politického dění již v šedesátých a na počátku sedmdesátých let jako novinář v staročeských listech. Druhý díl deníků však pouze naznačuje vliv Jana Stanislava Skrejšovského na Kalouska v této době. Mnohem bezprostřednější jsou Kalouskovy komentáře k veřejnému životu v Chrudimi, kam se uchýlila redakce staročeského listu Koruna. Kalouskův tehdejší radikalismus je patrný i z jeho postojů z roku 1870, kdy anonymně kritizoval politiku

Palackého a Riegrova vedení Národní strany, když se čeští poslanci rozhodli k obelání zemského sněmu. Na druhé straně se Kalousek stal „korektorem“ vědecké správnosti českého státoprávního memoranda ze září roku 1870. V pozdějších desetiletích již ostré politické výroky vůči monarchii z Kalouskových osobních záznamů mizí. Kalouskovy deníky pomáhají i k vyličení jeho krátké politické kariéry zemského poslance v letech 1880–1883. K přínosným pasážím patří záznamy o průběhu rukopisného boje, reflektující ovzduší na univerzitě a velmi kriticky se stavící k osobě T. G. Masaryka.³ Velice cenné je Kalouskovo vyličení zážitků z vlastních rigorózních zkoušek na Karlo-Ferdinandově univerzitě, a to nejenom pro upřímné charakteristiky zkoušejících profesorů, ale i pro podrobné popsání náročnosti tohoto zkušebního aktu. Pro Kalouska bylo zvládnutí rigoróza pro další profesní a osobní život tím důležitější, že pocházel z chudých poměrů. Po Palackého vzoru toužil zabezpečit se sňatkem s bohatou nevěstou. Početné stránky deníku, věnované tomuto úsilí, vypovídají nejen o Kalouskově charakteru, ale jsou současně názorným příkladem realizace dobových sňatkových strategií. Tyto osobnější záznamy Kalousek dlouho

2 „Hřích vlády vídeňské staré i nejnovější volají do nebe o pomstu; žaludek obrací se mi, když pomním na tu ‚válku Němců s Němci‘! Nejslušnější by bylo, aby Vídeň byla na capart rozbita, ta Sodoma politická a vědecká, to hnojiště charakteru, to město, které císaře pokládá za purkmistra svého...“ – záznam k 15. 7. 1866, s. 33.

3 Těto možnosti již využil jeden z editorů, viz Pavel FABINI, *Svět politiky a poslanecký mandát Josefa Kalouska*, in: Pavel Fabini (ed.), *Historik Josef Kalousek. Historiografie, politika, kultura a společnost druhé poloviny 19. století*, České Budějovice – Praha 2016, s. 85–102; a ke Kalouskově vztahu k T. G. Masarykovi se vyjádřil Matěj TREPEŠ, „Co všechno, pane kolego, můj mozek nedovede si nějak srovnati...“ (aneb variety vzájemných vztahů T. G. Masaryka a J. Kalouska, *Časopis Národního muzea, řada historická* 178, 2009, č. 1–2, s. 55–88.

zapisoval v němčině, což bylo pozůstatkem jeho zvyků z mládí používat k psaní deníků různé jazyky, popř. své záznamy šifrovat. Pozoruhodné jsou i posuny v Kalouskově nábožensko-filosofickém smýšlení v průběhu desetiletí, ovšem k přesnějšímu posouzení tohoto vývoje neposkytují editované deníky dostatečnou pramennou základnu. Kalouskovy deníky jsou zpřístupněny za pomoci propracované ediční techniky, která byla cizelována při vydávání korespondence a dalších spisů T. G. Masaryka. Editori se v poznámkovém aparátu v maximální míře snažili o dešifrování odkazů, a to věcných, na literaturu, k osobám neuvedených jménem, ale např. pouze vykonávanou funkcí či profesí, popř. připojili odkazy na jiné edice. Ediční specifikum anotované práce spočívá v překladu německých (a obecně cizojazyčných) textů do češtiny – buď v poznámkách pod čarou či v případě delších pasáží za použití souběžného českého a německého textu. Nutno ocenit vysokou úroveň ediční praxe i zachování jednotného přístupu jednotlivých editorů. Tato publikace se nepochybně právem zařadí k hojně používaným a citovaným pramenům. A lze si jen přát, aby vbrzku byla doplněna i dílem prvním.

Pavel Cibulka

Roman HOLEC

Štát s dvoma tvármi.

K hospodářskému vývoju monarchie, Uhorska a Slovenska 1848–1867

Historický ústav SAV, Bratislava 2014, 245 s., ISBN 978-80-89396-34-4.

Dvojí tvář měla státní politika, prosazující absolutismus v rakouské monarchii po porážce revoluce let 1848–1849: tedy na jed-

né straně hospodářský liberalismus, který měl kompenzovat centralismus, likvidaci zastupitelských orgánů i pokus o neomezenou vládu panovníka. Dvojí tvář měli i uherští liberální politici v šedesátých letech (zejména k Nemaďarům), dvojí tvář měl i uherský liberalismus, který se po roce 1867 zdeformoval až do neliberálních poloh. Podtitul Holcovy práce pak upřesňuje prioritu jeho vědeckého zájmu: hospodářský vývoj v období, které má ve slovenské i maďarské historiografii zatím velké deficity. Ty mají ovšem i objektivní důvody: chybějí mnohé statistické údaje a i ty, které jsou k dispozici, nejsou vždy kompatibilní; s tím se musí ovšem vyrovnávat i česká historiografie.

Roman Holec se na rozdíl od tradičních slovenských děl, publikovaných v minulosti, vymezuje proti „nacionalizaci“ dějin; odmítá tedy zúžení výzkumu na „slovenské podnikání“, na „slovenský kapitál“ atd. Minimalizuje i samotné používání termínu „Slovensko“ v souvislosti s tím, že tehdejší představa Slovenska nebyla identická s tou dnešní. Alfou a omegou je mu tedy kontext a komplexnost výzkumu. Soustřeďuje se proto na celouherské teritorium s vědomím specifické situace slabého národa, s nímž se Slováci a Slovensko museli potýkat ve vztahu k Vídni, k Budapešti i Praze.

Důkladnou pozornost věnoval Holec již národohospodářské teorii Friedricha Lista ze čtyřicátých let a jejímu ohlasu v monarchii, jeho osobní návštěvě a její reflexi v Uhrách. Konfrontoval dále dva proudy historiografického přístupu k úloze trhu i podnikatele (new economic history versus business history, s. 89n.). Podrobně především analyzoval teorii amerického historika maďarského původu Johna Komlose, která po svém vydání v roce 1983 vyvolala